

MAGISTRAN TLARNI TAYYORLASHDA ILMIIY-PEDAGOGIK TA'LIM JARAYONINING DINAMIK MODELI

Yo'ldoshev R.E.

Qarshi DU tayanch doktorant

Tayanch so'zlar: model, ilmiy pedagogik ta'lim, komponent, ta'lim, metod, magistr, individual, tadqiqot.

Ключевые слова: модель, научно-педагогическое образование, компонент, образование, метод, магистр, личность, исследование.

Key words: model, scientific and pedagogical education, component, education, method, master, personality, research.

Mazkur maqolada magistrnlarni tayyorlashda ilmiy pedagogik ta'lim jarayonining dinamik modeli hamda talabalarni tadqiqiy faoliyatga tayyorlashga doir tajribalar tahlil qilingan. Pedagogik modellashtirish pedagogik loyihalashtirish jarayoni bilan o'zaro uzviy aloqadorlikda bo'lib, ularning barcha komponentlari tavsifini ifodalash, bog'liqliklarini namoyon etish orqali ushbu tizimning innovatsion holatini ko'rsatib o'tish mumkin. Biz ko'rsatayotgan usullarga xos bo'lgan asosiy xususiyat shuki, ular bir-birlariga ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotimizning asosiy maqsadiga "modellashtirish" tushunchasi mos deb o'ylaymiz. Chunki, rivojlanayotgan tizimning komponentlari orasidagi bog'lanish hamda to'ldiruvchanlikni o'rganish imkoniyatlari ko'payadi.

Magistrnlr tayyorlash modelini shakllantirishda pedagogik jarayonning dinamik tizim ekanligini hisobga olish kerak.

Dinamik tizim deganda biz o'z faoliyati davomli hamda tashqi va ichki faktorlar ta'sirida o'zgaruvchan obyektzni tushunamiz.

Dinamik tizimni modellashtirishning mazmuni modellarning holati o'zgarib turishini ta'minlashdan iboratdir. Dinamik modellar hodisalar va voqealar oqimini ifoda etadi, ya'ni unda modellashtirilayotgan jarayonning vaqt davomida o'zgarib borishi aks ettiriladi. Jarayonlar ta'lim muassasalarining ichida sodir bo'ladi, modellashtirish esa mazkur jarayonlarning tuzilmasini ma'lum darajada unutib,

bor e'tiborni ta'lim oluvchilarning xatti-harakatlariga, ular amalga oshirayotgan faoliyatga qaratish imkonini beradi.

Modellashtirish shakli tadqiqot usullari sifatida manbalarda ko'rib chiqilgan, lekin dinamik modellashtirish pedagogika doirasida yetarlicha tadqiq qilinmagan.

Dinamik model tadqiqot obyektining ma'lum bir holatdan mazmun va tavsif jihatidan yuqoriroq darajada bo'lgan ikkinchi bir holatga o'tish jarayonini ifodalaydi. Mazkur tadqiqot ishida esa bakalavriat talabalarining olib borayotgan tadqiqot ishlarini mazmun va shakl jihatidan yangi bir holatga o'tishini (ya'ni, magistratura talabasi bajaradigan tadqiqot ishlarini) ifodalaydigan modeldir. Ushbu modelga sifat jihatdan o'zgarishlarni ifodalashini inobatga olgan holda dinamik tavsifi beriladi. Ishlab chiqiladigan modellar mazkur vazifani samarali bajarishning muhim vositasi sifatida qaralmog'i va Boshlang'ich ta'lim magistrilarini tayyorlashda hal etuvchi tizim bo'lmog'i lozim.

Talabalar tadqiqot ishlarini tashkil etishda ularning individual ta'lim trayektoriyalariga asoslangan holda dinamik modellashtirish uchun "Qarorlar daraxti(shajarasi)" usulidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ushbu usuldan foydalanganda talabalar jarayon subyekti sifatida o'z faoliyatlarini loyihalashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar va bu holat ularning mustaqil izlanishlari, o'z kasbiy yo'nalishlarini mustaqil tanlashlari imkoniyatini beradi.

Talabalarining tadqiqot ishlarini amalga oshirish tizimini dinamik modellashtirish tizimi quyidagi vazifalarni amalga oshirishni taqozo etadi:

- tadqiqot ishini amalga oshirish jarayonini modellashtirishga doir vazifalarni belgilab olish;
- tadqiqiy faoliyatning dinamik modelini ishlab chiqish;
- ishlab chiqilgan dinamik modelning faoliyatga (real vaziyatga) muvofiqligini tekshirish;
- faoliyat natijasi va tajribalar, xulosalarga tayangan holda modelga zaruriy o'zgarishlarni kiritish.

Magistrilar tayyorlash tizimini dinamik modellashtirishning maqsadi ularning tadqiqotchilik kompetensiyasini tarkib toptirishdan iboratligi uchun bu maqsadga ko'ra, modellashtirishning vazifalarini belgilab oldik:

- 1) o'quv faoliyatida har bir talabaga yakka ta'limni shakllantirish;
- 2) o'quv jarayoni komponentlarini ta'lim trayektoriyalariga moslashtirish;
- 3) sohalararo ta'lim trayektoriyalarini tenglashtirish.

Talabalarining tadqiqot ishiga doir faoliyatlarini dinamik modellashtirish jarayoni samarali kechishi uchun quyidagi pedagogik talablarga javob berishi maqsadga muvofiqdir:

- talabalar individual ta'lim trayektoriyasini mustaqil tanlay olishi, bunday imkoniyat har bir ta'lim bosqichi va bajariladigan tadqiqot ishlari uchun ham yaratilishi maqsadga muvofiq bo'ladi;
- magistratura ta'limi jarayoni ishtirokchilari va jarayon komponentlari talabalar tadqiqiy faoliyatining samarali tashkil etilishi uchun xizmat qilishiga qaratilishi lozim bo'ladi;
- ikki bosqichli oliy ta'lim va oliy ta'limdan keyingi ta'lim jarayonida talabalar ta'lim jarayoni va tadqiqotchilik faoliyatlari O'zbekiston Respublikasining huquqiy-meyoriy hujjatlariga muvofiq tarzda tashkil etilishi talab etiladi.

Modeldan foydalanish uchun mo'tadil shart-sharoit yaratishda bir qator omillarni hisobga olish lozim bo'ladi. Xususan:

1) magistrlar tayyorlash faoliyatining muqobil variantlarini tanlash oson va qulay bo'lishi uchun ular sonining cheklanganligi;

2) yakuniy qaror chiqarishning natijalari aynan qaysi ma'qul variant tanlanganligiga hamda tashqi muhitda ro'y beradigan o'zgarishlarga bog'liqligi.

Tadqiqot ishini bajarish davomida magistrnlarni tayyorlash jarayonining dinamik modelini ishlab chiqishga harakat qildik.

Mazkur model beshta komponentdan iborat tarzda tuzildi:

maqsad komponenti;

mundarijaviy komponent;

texnologik komponent;

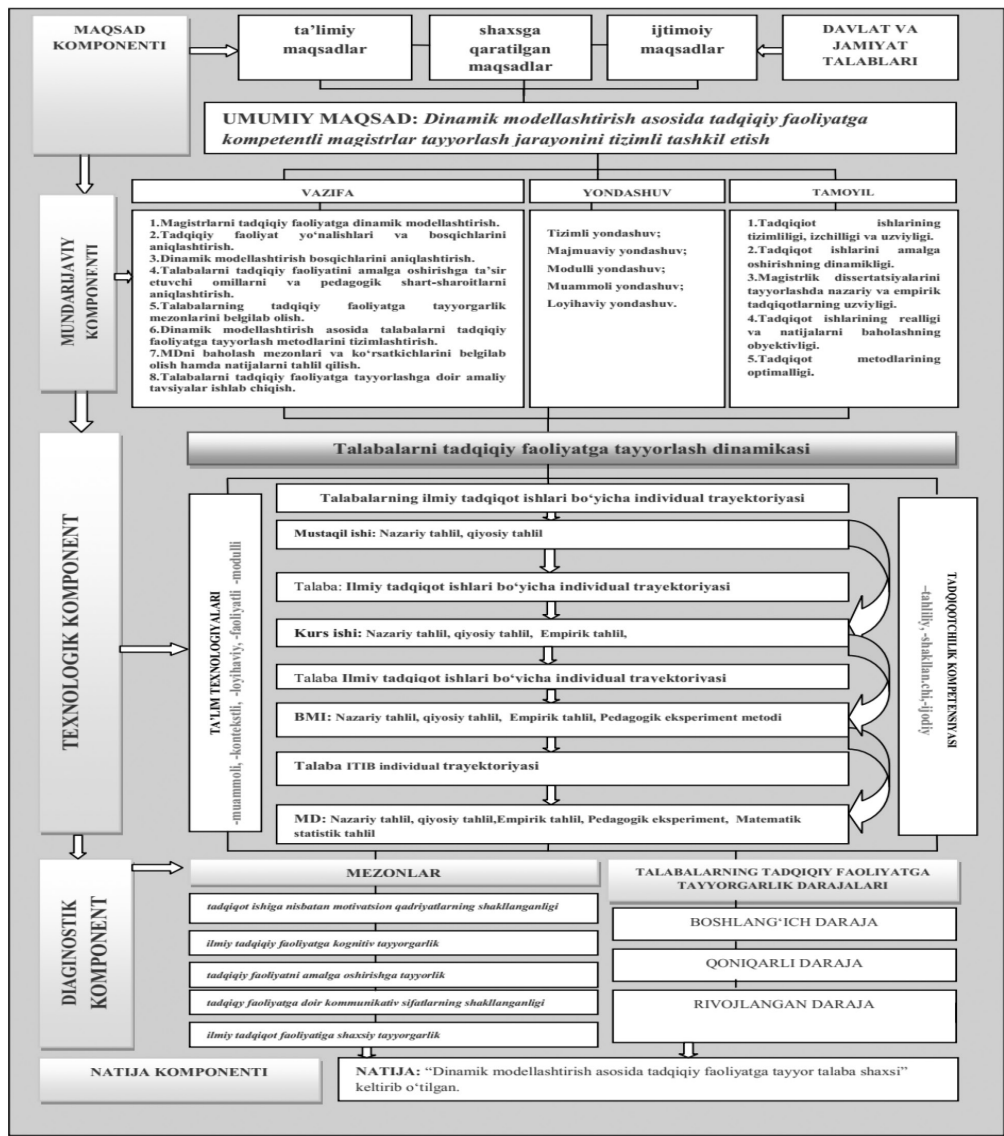
diagnostik komponent;

natija komponenti.

Maqsad komponenti tadqiqot davomida ishlangan modelning asosiy maqsadi o'z ifodasini topgan. Maqsadni belgilashda bugungi kunda ta'lim jarayoniga quyiladigan talablar, jamiyatning malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojlari, magistratura "Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)" mutaxassisligi uchun ishlab chiqilgan DTS va malka talablari inobatga olindi.

Model maqsadi uch yo'nalishda belgilab olingan:

- ta'lim yo'nalishidagi maqsadlar: talabalarni magistratura mutaxassisligi DTS talablari asosida o'quv rejada belgilangan o'quv fanlarini o'zlashtirishga dinamik tayyorlash;
- **shaxsga qaratilgan maqsadlar:** talabalar ta'lim faoliyatiga qiziqishlarini tizimli tashkil etish;
- **ijtimoiy maqsadlar:** bakalavriat va magistratura bosqichi yakunida tadqiqiy faoliyatga yo'nalgan, pedagogik va tadqiqiy faoliyatini samarali tashkil eta oladigan ijtimoiy faol talaba shaxsini shakllantirish.

Ta'limiy maqsadlar invariant xarakterda bo'lib, barcha talabalar uchun umumiy tarzda belgilab olinadi. Shaxsga qaratilgan va ijtimoiy maqsadlari esa har bir talaba uchun individual tarzda belgilab olinadi va variativ tavsifga ega bo'ladi. Shuning uchun shaxsning mukammal rivojlanishi uchun ta'lim jarayonlarida barcha maqsadlarni yagona majmua sifatida qarash kerakli natijani beradi.

Magistrlar tayyorlash tizimining dinamik modelini yaratishda: “Dinamik modellashtirish asosida tadqiqiy faoliyatga kompetentli magistrlar tayyorlash jarayonini tizimli tashkil etish” umumiy maqsadi belgilab olindi.

Ushbu maqsadga binoan ko‘rsatilgan vazifalar, bu jarayonni tadbqiq etishga oid yondashuvlar va tamoyillar modelning mundarijaviy komponentida ko‘rsatilgan.

Model maqsadiga erishish uchun quyidagi vazifalar tanlab olindi:

1. Magistrnlarni faoliyatga dinamik modellashtirish.
2. Yo‘llari va darajalarini aniqlash.
3. Dinamik modellashtirish darajalarini aniqlash.
4. Talabalar faoliyatini yo‘lga qo‘yishga ta’sir etuvchi omillarni va pedagogik shart-sharoitlarni aniqlashtirish.
5. Tadqiqotchilarni tayyorlash mezonlarini aniqlab olish.
6. Dinamik modellashtirishga ko‘ra tadqiqotchilar faoliyatining metodlarini tizimlashtirish.
7. Dissertatsiyalarni tahlil qilish mezonlari va ko‘rsatkichlarini belgilab olish hamda natijalarni tahlil qilish.
8. Talabalarni tadqiqiy faoliyatga tayyorlashga doir amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Dinamik modellashtirish asosida talabalarni tadqiqiy faoliyatga tayyorlash jarayonida quyidagi tamoyillarga amal qilinishi talab etiladi:

1. Tadqiqotning tizimlashtirilganligi;
2. Ilmiy ishning dinamikligi;
3. Dissertatsiyalarni o‘rganishda nazariy va empirik metodlarni bog‘lash.
4. Ilmiy aniqligi va natijalarni baholashning obyektivligi.
5. Ilmiy-tadqiqot metodlarining optimalligi.

Ularni tadqiqotchilik faoliyatiga tayyorlashdagi dinamik modellashtirishda quyidagi yondashuvlardan foydalanildi:

- Tizimlashtirilgan yondashuv;
- Majmuaviy yondashuv;
- Modulli yondashuv;
- Muammoli yondashuv;
- Loyihaviy yondashuv.

Magistratura Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodika (boshlang‘ich ta’lim) mutaxassisligi bo‘yicha talabalar tadqiqiy faoliyatini modellashtirishda asosiy e’tibor pedagogik munosabatlarni modellashtirishga ham qaratilishi maqsadga muvofiqdir. Ya’ni ta’lim jarayoni ishtirokchilarining o‘zaro munosabatlarini pedagogik jarayonning asosiy maqsadi va tashkil etuvchisi sifatida dinamik

modellashtirish tizim sifatli rivojiga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. (23.09.2020). //Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son.
2. Краснов, Ю. Э. Введение в технологию игрового имитационно-деятельностного обучения [Текст] : учеб.пособие для студентов магистратуры / Ю. Э. Краснов. – Мн. : БГУ, 2003. – 226 с.
3. Дьюи, Дж. Психология и педагогика мышления. (Как мы мыслим.) [Текст] / Дж. Дьюи ; пер. с англ. Н. М. Никольской. – М. : Лабиринт, 1999. –192 с.
4. Yo'ldoshev R.E. Description of the principles and approaches used in the development of a dynamic model. UzMU xabarlarlari 2022 1/4 89-91P
5. Зеер Э. Ф. Индивидуальные образовательные траектории в системе непрерывного образования / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Педагогическое образование в России. – 2014. – № 3. – С. 74–82.
6. Berdiyev V. R. "Организация самостоятельной работы студентов с содержанием естественных наук по курсу "Методика обучения математике". International conference on Science, technology, education and humanities. Kiyev, Ukraina. 30th november 2020 117-118 p.
7. Бердиев Б. Р. Конвенционал ёндашув асосида талабаларда мустақил таълимни ташкил этиш ва унинг самарадорлик натижалари // "Муғаллим ҳам узликсиз билимлендириў" Илмий - методикалык журнал. Нукус, № 5/3 2022 жилд, 62-70 б (13.00.00; №20)

РЕЗЮМЕ

Mazkur maqolada magistrnlarni tayyorlashda ilmiy pedagogik ta'lim jarayonining dinamik modeli hamda talabalarni tadqiqiy faoliyatga tayyorlashga doir tajribalar tahlil qilingan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье анализируется динамическая модель научно-педагогического образовательного процесса при подготовке магистров и опыт подготовки студентов к научно-исследовательской деятельности.

SUMMARY

This article analyzes the dynamic model of the scientific and pedagogical educational process in the preparation of masters and the experience of preparing students for research activities.